

HLINECKÝ STRAKÁČEK

číslo 2

časopis
pro naše děti

Ahoj děti,

už mě znáte z prvního čísla Hlineckého Strakáčka. Jmenuji se Slávek Strakatý a dnes se společně vypravíme za mým dědečkem zkoumat, jak se dělá med.

Děda Láďa bydlí kousek od Hlinska, v části vesnice Raná, která je nazývána Medkovy Kopce. Doma nám totiž došel med, a protože je děda včelař, má medu spoustu a nějaký nám dá. Tak si pospěšme, děda už nás čeká v ovocném sadu.

Ahoj dědo, proč si prohlížíš ty rozkvetlé stromy?

Ahoj Strakáčku, koukám se, jak tu začíná cesta medu, která je tak dlouhá. Pojd' se na to se mnou podívat.

Vidíš, jak jsou květy obsypané včelkami? Ty tu nasávají sladký nektar, ze kterého bude med. Zároveň včely opylují květy a díky tomu budou na stromech

i sladká jablíčka. Víš, že kdyby včelky neopylovaly květy většiny rostlin, neměli bychom na svých zahrádkách žádnou úrodu? Říká se, že pokud by včela zmizela ze světa, lidstvo by ji přežilo pouze o několik let, protože by brzy nemělo co jíst. Proto je včela jedním z nejdůležitějších živočichů na světě. Člověk to ví a chová včely od nepaměti. Na Hlinecku bylo včelaření vždy moc oblíbené, protože med byl dříve jediným sladidlem a pomáhal i v lidovém léčitelství.

Dnes lidé včelaři v dřevěných úlech. Jsou to takové bedýnky, které se jako stavebnice skládají na sebe a včelám se v nich moc líbí. První včelaři však tyto bedýnky neměli a chovali včely v dutinách stromů, kterým se říkalo brtě. Proto je staré označení včelaře brtník a své jméno tak dostal i medvěd brtník, protože má med také moc rád a včelám ho z brtí vybíral. Včelaření na stromech bylo moc náročné, brtník často spadl a pěkně si natloukl, a tak kdysi někoho napadlo uříznout strom se včelami a nařezat ho na špalky.

Špalek se včelami se přenesl na zahradu k domu a vznikly tak úly zvané kláty. Takovéto úly můžeme vidět ve skanzenu na Veselém Kopci.

KLASICKÝ KLÁT

VYŘEZÁVANÝ KLÁT

Oblíbené byly i úly ze slámy nebo proutí, a protože se vyráběly podobně jako proutěné koše, říkalo se jim košnice.

Tak pojď, ukáži ti, kam ty včelky s nektarem letí a jak z něj vznikne med. Než ale půjdeme ke včelám, musíme se vhodně obléknout.

Včelařské pomůcky

Budeme potřebovat včelařský oblek, rukavice a včelařský klobouk nebo kuklu, které nás ochrání před žihadly. Aby se nám dobře pracovalo, použijeme ještě kuřák (dýmák). Je to kovová nádobka, ve které doutná ztrouchnivělé dřevo a vzniklý kouř včely uklidní a ty na nás nebudou útočit. Při ruce musíme mít i rozpěrák. Připomíná šroubovák a oddělujeme pomocí něj části úlu slepené k sobě.

KOŠNICE

VČELAŘSKÝ KLOBOUK

ROZPĚRÁK

VČELAŘSKÝ OBLEK

KUŘÁK (DÝMÁK)

Včelín nebo včelnice?

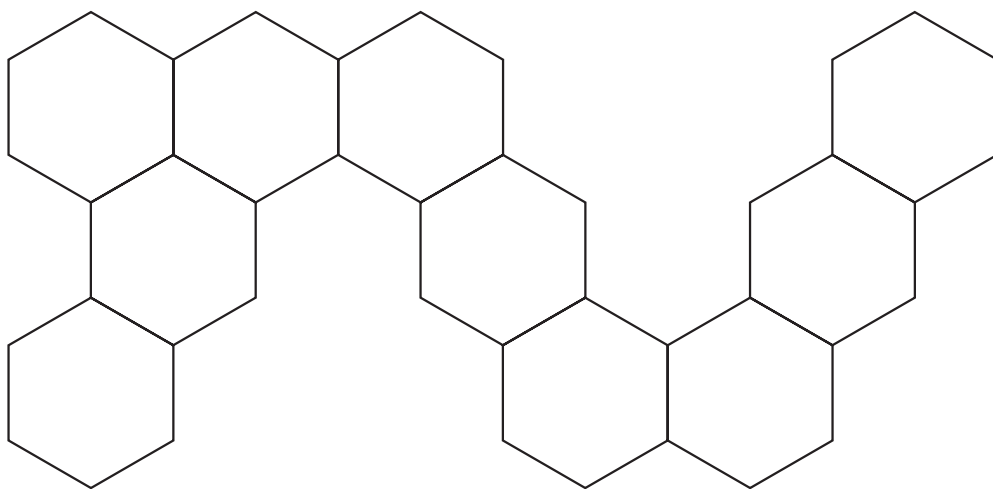
Nyní už jsme dobře chráněni před včelími žihadly a můžeme jít ke včelám. Každý včelař si pro své úly musí najít chráněné místo, nejlépe na kraji lesa, v sadu, nebo pod velkým stromem. Stejně jako my i včely musí pít čistou vodu, proto je dobré mít poblíž úlů potůček nebo rybník. Pokud máme úly volně rozestavěné vedle sebe, označujeme takové místo jako včelnici. Pro úly můžeme postavit domeček, kterému pak říkáme včelín. Zde se může při nepříznivém počasí schovat i včelař.

Úl

Tak tohle je včelí úl. Je zpravidla ze dřeva a má několik částí. Základ tvoří dno, na kterém stojí nástavek. Nástavek je dřevěná krabice, ve které jsou jako listy v knize naskládány vedle sebe dřevěné rámečky. V rámečku si včely staví své plásty. Nástavků bývá více. Ten, ve kterém včely vychovávají mladé včelky, se jmenuje

plodiště a nástavek se zásobami medu je medník. Dveřím do včelího domečku říkáme česno, a aby přilétající včely dobře přistávaly, slouží jim k tomu široké prkénko leták. Před deštěm chrání úl stříška. Nejdůležitější částí úlu je plást, který si včely postaví samy ze svého vosku. Včelí plást tvoří různě velké otvůrky, které mají pravidelný šestiúhelníkový tvar. Představte si, že včely k tomu nepotřebují žádné pravítko ani tužku. Zkuste si takový šestiúhelník nakreslit sami a pomozte včelám dobudovat plástev!

V šestiúhelníkových buňkách včely vychovávají svá miminka a ukládají do nich med a pyl. Pokud včely postaví plást volně v přírodě a zaplní jej medem, říkáme mu strdí. Určitě jste četli Staré pověsti české od pana Jiráska, a víte, že když přišel praotec Čech na Říp, rozhlédl se a pravil „To je ta země zaslíbená, mlékem a strdím oplývající“. Vidíte, jak byly včely pro naše předky důležité.

Včelí společenstvo

Ted', když už víš, jak vypadá úl, podíváme se na jeho obyvatele. Včela medonosná je hmyz příbuzný například s mravenci, čmeláky, vosami nebo sršni. Je to hmyz společenský, proto bychom v úlu mohli najít až osmdesát tisíc včel. To je čtyřikrát více, než samotných obyvatel celého území MAS Hlinecka!

Včely můžeme rozdělit do tří skupin, které označujeme jako včelí kasty. Jsou to:

VČELÍ KRÁLOVNA

Je nejdůležitější včelou v úlu a je maminkou všech ostatních včel. Je ze všech včel největší a denně naklade až 1800 vajíček, která váží víc, než sama královna. Včely ji proto musí krmit speciální výživnou potravou – mateří kašičkou. Žije až pět let.

TRUBCI

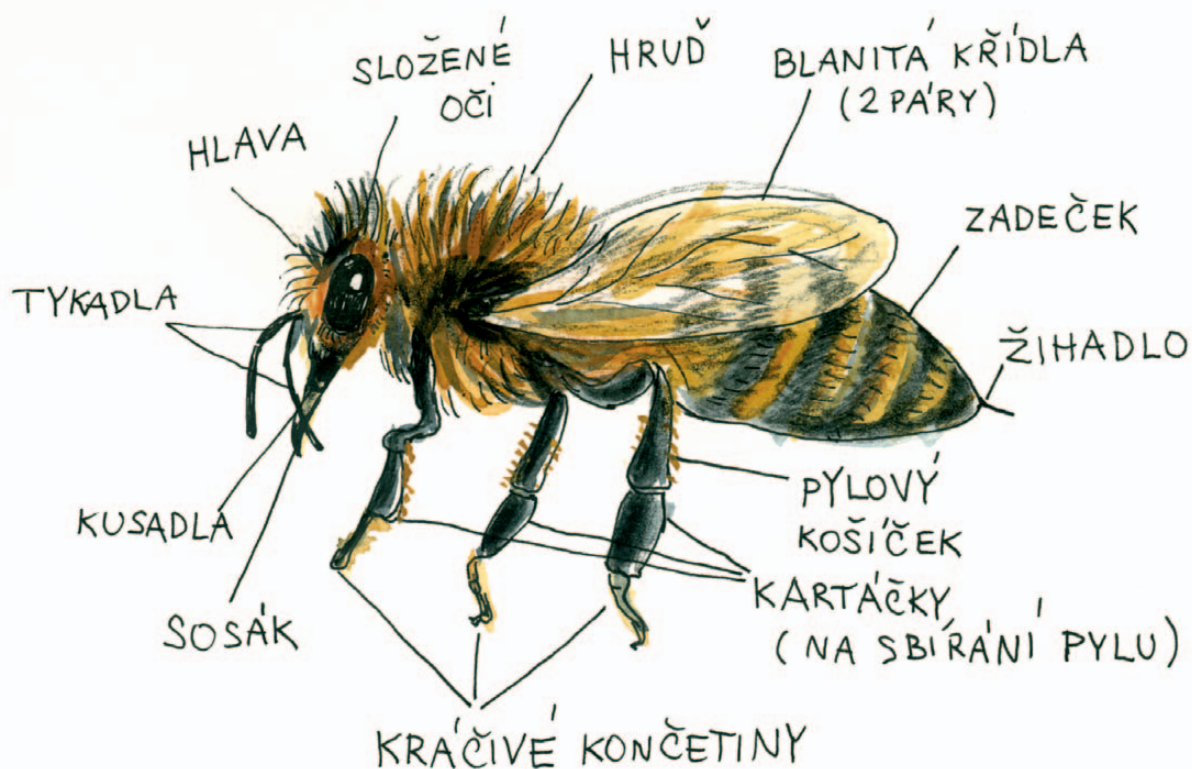
Jsou včelí kluci. Poznáme je podle velkých očí a zavalitých zadečků. V úlu je jich pouze několik stovek, maximálně jeden tisíc. Jejich jediným úkolem je zplodit s královnou řůru potomků. Život trubců je pohodlný, ale velmi krátký.

DĚLNICE

Jsou nejpočetnější skupinou včel. Starají se o chod celého společenstva a mají tyto funkce: čističky udržují v úlu pořádek, kojičky a krmičky se starají o včelí miminka, stavitelky staví z vosku plásty, strážkyně stojí u dveří – česna a hlídají, aby se nikdo nepovolaný nedostal do úlu. Pátračky létají po krajině a hledají květy, aby o nich mohli říci ostatním včelám. Nejstarší včely se stávají létavkami, které do úlu nosí nektar z květů, vodu, pyl a propolis.

A jak vlastně taková včelka vypadá?

Popis těla včely medonosné

Tělo včely medonosné tvoří tři části:

1. **Hlava** – je zde většina smyslových orgánů. Pomocí tykadel včela cítí různé vůně, je zde i sídlo rovnováhy, složenými očima sleduje své okolí a sosákem ochutnává potravu a nasává jím nektar z květů. Protože je sosák dlouhý, dosáhne jím včela i na dno hlubokých kalíšků květů. Z obou stran sosáku má včela silná kusadla, kterými může odkousat i kus dřeva. Kromě dvou složených očí najdeme na hlavě i tři očka jednoduchá, jsou ale malá a člověk si jich téměř nevšimne.
2. **Hrud'** – na hrudi jsou tři páry nožiček a dva páry průhledných blanitých křídel. Důležité jsou pro včelu hlavně zadní nožky, kde jsou pylové košíčky, na kterých nosí do úlu hrudky pylu zvané pylové rousky. Na všech nožkách jsou kartáčky, kterými včely vyčesávají pyl z květů. Víte, že nožkama včela i slyší, takže když o někom řekneme, že poslouchá kolenem, u včel to platí stoprocentně.
3. **Zadeček** – je dlouhý a zašpičatělý, na konci je schované žihadlo (to trubci nemají). V zadečku má včela uloženy všechny důležité orgány, například i srdíčko.

Včelařské desatero:

1. Včely bez člověka žít mohou, člověk by bez včel přežil pouze několik let.
2. Pokud včelám odebereš med, musíš ho nahradit cukrem, aby měly dostatek zásob na zimu.
3. Udržuj včelí obydlí čisté, suché a dobře větrané.
4. Zbytečně včely neruš častým otevíráním úlů, zvědavost je zde na škodu.
5. Při práci se včelami buď trpělivý a klidný, jen tak na tebe nebudou útočit.
6. Sázej květiny, keře a stromy a dbej, aby měly včely dostatek potravy v podobě květů.
7. Chraň včely před nepřízní počasí, nepřáteli a nemocemi.
8. Dběj, aby měly včely přístup k čisté vodě.
9. Věz, že včelí produkty patří mezi to nejcennější, co od přírody můžeš získat.
10. Važ si přírody a pečuj o ni.

Úkol: Na obrázku je všechno trochu popletené. Objeviš všechny nesmysly?

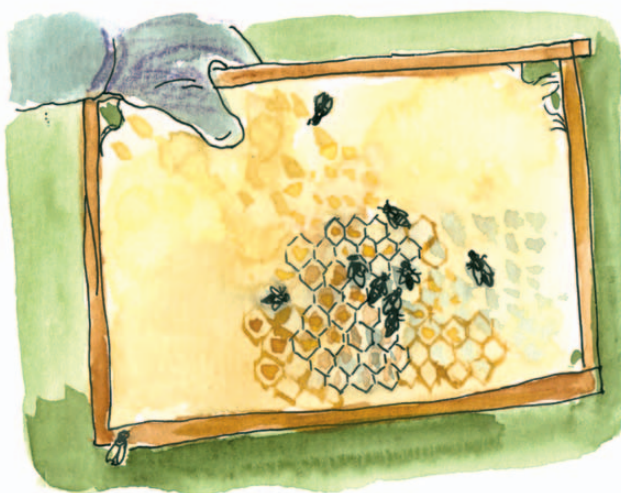

Včelí produkty

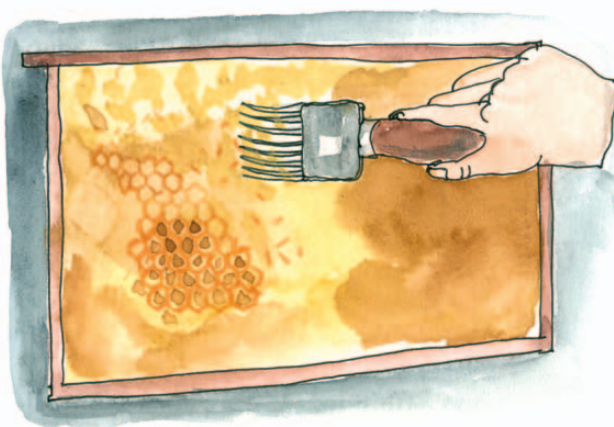
Konečně se dostáváme k tomu, jak vlastně v úlu vzniká med, pro který sis přišel. Včela, která do úlu přinese nektar z květů, ho v podobě kapky nabídne ostatním včelám. Ty ho nasají, přidají do něj výživné látky ze svých žláz a předají dalším včelám. Toto se mnohokrát opakuje, nektar postupně houstne a mění se v med. Ten včely ukládají v plástech, kde med zraje a na konec jej včely zavíčkují voskem, aby se nezkazil. Takto si včely připraví zásoby na zimu. Pokud včelám med odebereme, musíme jim na zimu místo něj dát cukr. Pojď a vyber si z úlu plást plný medu, a já Ti ukážu, jak z něj med získáš. Budeš potřebovat speciální odvíčkovací vidličku a přístroj, kterému říkáme medomet. Vidličkou z plástu odstraníš vosková víčka a plást vložíš do medometu, který pomocí rychlého otáčení (odstředivé síly) z plástů med dostane.

OTEVŘENÝ ÚL S RÁMEČKY

RÁMEK S PLÁSTEM MEDU

ODVÍČKOVÁNÍ PLÁSTU PŘI MEDOVÁNÍ

Med přecedíš a můžeš jej stočit do sklenice. Hádej, kolik květů musí včely navštívit, abys získal jednu sklenici medu? Je to pět milionů květů a než je včely obletí, urazí cestu tak dlouhou, jako by obletěly sedmkrát kolem Země. Dnes jsi získal med květový, který je opravdu jen z květů rostlin, ale lidé mají rádi i med lesní. Je to med tmavé barvy a kořeněné chuti, který s květy rostlin nemá mnoho společného. Včely jej totiž tvoří z výměšků hmyzu, který saje sladké rostlinné šťávy a jejich přebytky poté vylučuje z těla ven v podobě medovice. Určitě znáš Ferdu mravence, který s ostatními mravenci choval mšice, tak jako lidé chovají kravičky. Dělalí to právě kvůli sladké medovici, kterou mšice produkují a mají ji rádi i včely.

Dokážeš vyjmenovat co nejvíc včelích produktů, se kterými se ještě můžeš setkat?

Správně, kromě medu jsou to pyl, propolis, vosk, mateří kašička a včelí jed. V asijských zemích mají rádi i včelí larvičky, které jsou vítanou a zdravou pochoutkou. Když budeš chtít, můžeš mamince vyrobit i svíčku ze včelího vosku, která Vám provoní celý byt.

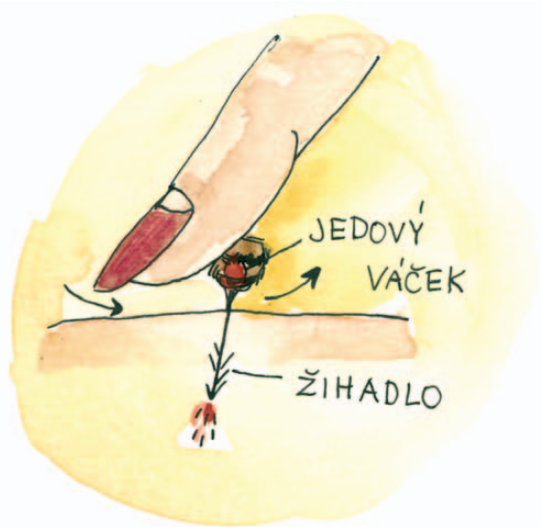
Představ si, že vosk se vytváří v podobě voskových šupinek na spodní straně včelího zadečku.

Šupinky včely zpracovávají kusadly a nakonec z nich staví své pláсты. Včelího vosku si lidé cení stejně jako medu, kromě svíček se z něj vyrábí štěpařský vosk pro zahradníky, vosk na

lyže, používá se při výrobě kosmetiky, papíru, nebo se s ním napouští dřevěné věci či hudební nástroje. Propolis je látka připomínající lepidlo, kterou včely sbírají z pupenů rostlin. V úlu slouží jako desinfekční nátěr a včely jím pokryjí vše, s čím přijdou v úlu do styku. Člověk dělá z propolisu desinfekční tinktury a mastičky. Pyl sbírají včely stejně jako nektar na květech, jen jej vyčesávají nožkami a do úlu nosí v pylových košíčcích na zadních nožkách.

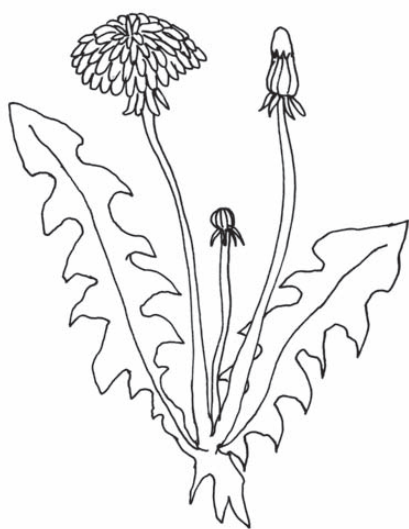

Pyl je pro včely důležitý tak, jako pro nás chléb. Lidé pyl jedí coby doplněk stravy, protože obsahuje mnoho vitamínů a minerálních látek. Včelí jed a mateří kašička se používají při výrobě léků. No a co dělat, pokud nám už včelka žihadlo dá? Pokud nejsi alergický, nic se neděje a žihadlo z kůže co nejdříve vyškrábni nehtem. Rozhodně nevytahuj žihadlo tak, že jej stiskneš palcem a ukazováčkem, to bys vymáčkl z žihadla všechnu jed do rány. Ránu potom potřít octem nebo na ni přiložit cibuli. A alergici ať raději vždy navštíví lékaře.

Děda je na včelí žihadla zvyklý a nevadí mu, ani když jich dostane několik desítek. A protože jsme se u dědy pěkně zdrželi, pojedeme do Vortové přes Hlinsko, ale zkratkou kolem Ratajských rybníků a cestou si ještě ukážeme rostliny, které včelky rády navštěvují.

Lípa srdčitá je strom s mohutnou korunou, který se často vysazuje podél cest, aby lidem poskytoval stín. Je to náš národní strom. Lipové dřevo je měkké, a proto jej mají v oblibě i řezbáři. Lipový květ se používá v lidovém léčitelství, čaj je výborný při nachlazení a čistí krev. Včely na lípě sbírají nektar, pyl i medovici.

Smetanka lékařská (pampeliška) roste hojně na loukách a zahradách. Na dlouhém stvolu vyrůstá žluté květenství. Mnoho lidí si myslí, že je to jediný velký květ, ale pokud se dobře podíváš, zjistíš, že se jedná o mnoho drobných žlutých květů. Semena mají stříbřitý chmýr a pokud zafouká vítr, nebo do nich foukneme, mohou doletět o mnoho stovek metrů dále. Včelám pampeliška poskytuje pyl i nektar.

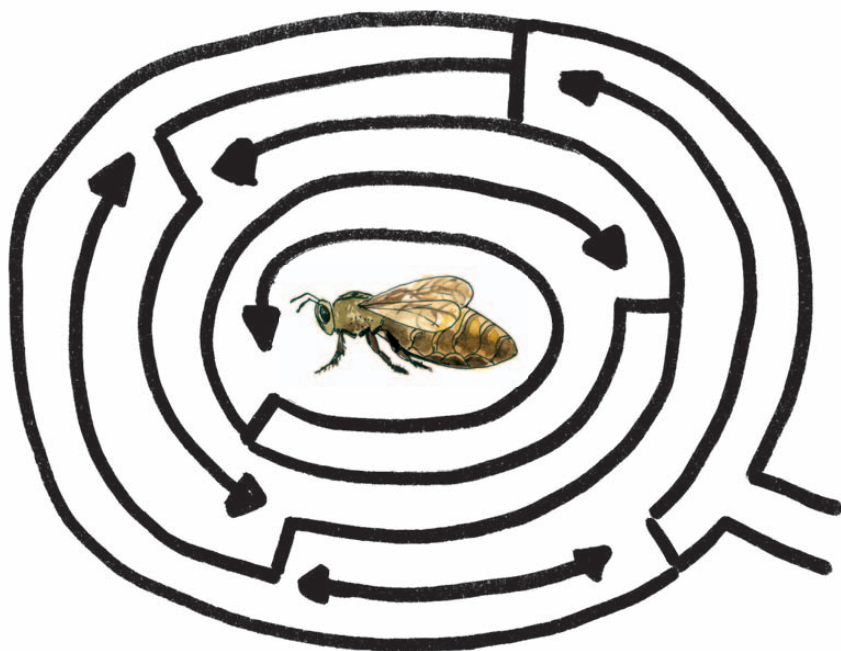
Mateřídouška obecná je důležitá léčivá bylina využívaná v lidovém léčitelství. Roste na mezích, kde vytváří velké koberce. Kvete celé léto a část podzimu a květy mají fialovou až růžovou barvu. Čaj z mateřídoušky pomáhá při nachlazení, rýmě, kašli, čistí krev a celkově uklidňuje. Včelkám dává rostlina mnoho nektaru, někdy i pyl.

Paní malířka schválně nevybarvila obrázky. Zkusíš to sám?

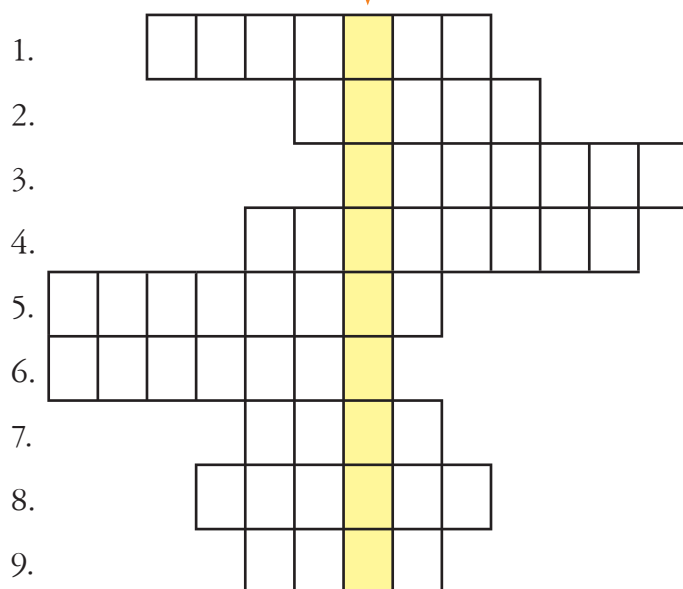
Pomoz najít královně cestu do úlu.

Tak, a o medu a včelkách už víme hodně. Zvládneš vyplnit křížovku? Pokud ne, hledej v našem časopise, najdeš tam odpovědi na všechny otázky.

Tajenka: Jak se jmenuje včela, žijící v České republice?

1. Jak se jmenuje přístroj, kterým získáváme med z plástů?
2. Jak se jmenují včelí dveře do úlu?
3. Která kasta včel v úlu převažuje?
4. Jak se nazývá látka, kterou včely desinfikují vnitřek úlu?
5. Nejdůležitější včela, kladoucí vajíčka se označuje jako?
6. Název části těla, kterým včely útočí nebo se jí brání
7. Včelí produkt, ze kterého se dělají svíčky
8. Který medvěd má moc rád med?
9. Jak se jmenuje starý typ úlu vydlabaný z kmene stromu?

Vylušti si křížovku a vyluštěnou tajenku zapiš do pohlednice.

Každý, kdo nám zašle nebo přinese obrázek s vyluštěnou tajenkou, bude odměněn.

Včelařství na Hlinecku

Jméno autora obrázku:

.....

Věk:

Adresa:

.....

.....

Tajenka křížovky (doplň)

--	--	--	--	--	--	--	--	--

Místní akční skupina Hlinecko

Máchova 1121

Hlinsko

5 3 9 0 1 |||

Tak a jsme zpět doma. V batůžku máme sklenici medu a voňavé svíčky. Doufám, že se ti dnešní výlet za medem líbil a budu moc rád, když mi nakreslíš obrázek se včelařskou tematikou. A jestli chceš něco dobrého medového, poprosil jsem babičku, a ta mi dala recept na výborné medové perníčky. Babičce jsem s nimi rád pomáhal a úplně nejraději jsem měl jejich zdobení. Pokud byste chtěli takové perníčky upéct třeba s maminkou, zde je recept:

Medové perníčky od babičky

300 g hladké mouky, 150 g moučkového cukru,
1/2 balení jedlé sody, 120 g medu, 2 vejce,
citronová kůra z 1/4 citronu, špetka skořice, anýzu,
tlučeného hřebíčku a nového koření

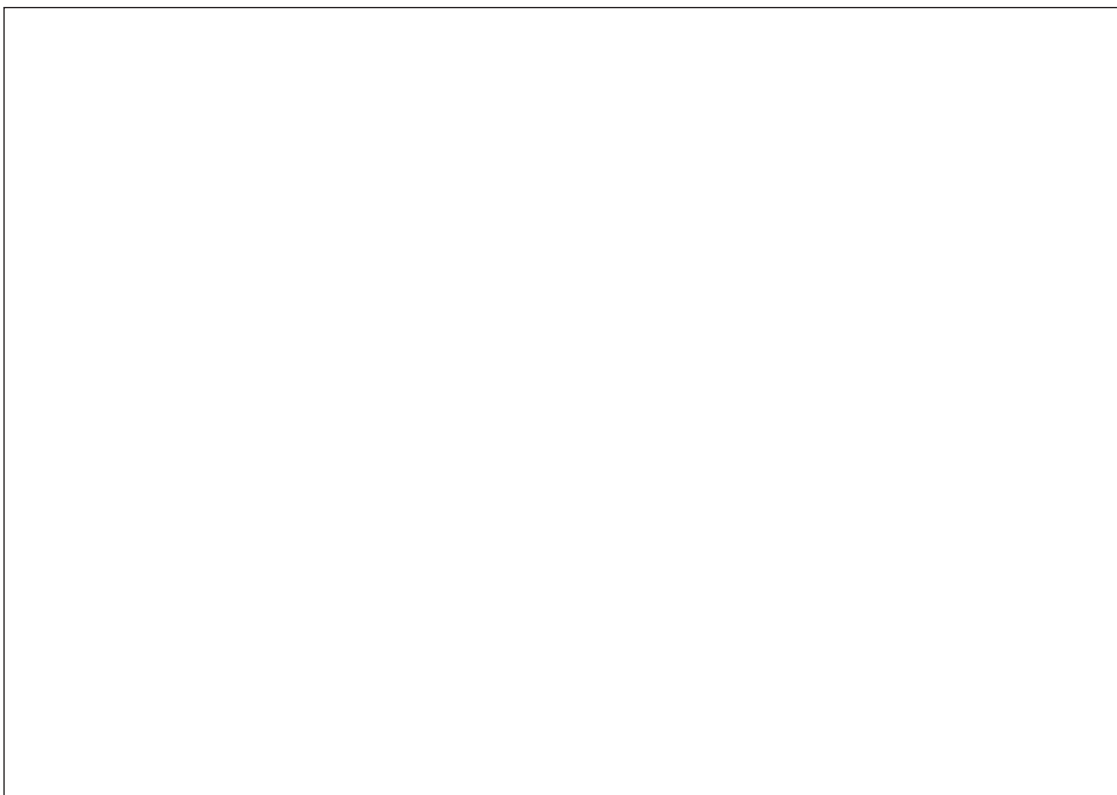
Na vál nasypeme hladkou mouku, cukr, koření, jedlou sodu, uděláme důlek, přilijeme med, přidáme vajíčka a vypracujeme tuhé těsto. Těsto vyválíme a vykrajujeme různé tvary formičkami. Na pečícím papíře pečeme v troubě asi na 180°C. Vychladlé perníčky zdobíme bílkovou polevou a půlkami mandlí, můžeme i polévat čokoládovou polevou.

A kam se vydáme příště? Nechte se překvapit!

Tvůj Slávek Strakatý

Seřaď písmenka podle šipek.

K	R	Á	E	T	Č	A	K	S
---	---	---	---	---	---	---	---	---

--	--	--	--	--	--	--	--	--

MAS
Hlinecko

Časopis pro naše děti vydává Místní akční skupina Hlinecko. Další informace hledej na www.mashlinecko.cz
autor textů: Marian Solčanský, autorka obrázků: Jana Doležálková, redakční úprava: Olga Ondráčková, tisk: Grafies, a.s.